

JEDAN PRILOG BIOGRAFIJI MOJSIJA GEORGIJEVIĆA

Krešimir Georgijević, Iz neobjavljene Vukove prepiske. Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu III, 1955, str. 357—388.

Osim triju pisama, pretežni se dio ove korespondencije — koja se čuva u arhivu SAN, a nije dosad uopće bila proučavana — odnosi na Vukove veze s Mojsijom Georgijevićem u razdoblju od 1844 do 1854. Ona nije važna samo po svojim podacima za književnu historiju, nego je također dragocjen prilog za bolje upoznavanje jedne od značajnijih političkih ličnosti u našem narodnom pokretu g. 1848, a preko nje i za ispravniju ocjenu samoga tog pokreta. Toga je osječkog advokata već D. Prohaska (Ilirizam u Osijeku, Savremenik 1912, p. o. 1913) s pravom nazvao »jednim od najumnijih saborskih zastupnika u hrv.-slav. saboru godine 1848« (str. 23), a F. Šišić ga je dvadeset godina kasnije ubrojio među »krupne političke ličnosti naše historije u polovini XIX. vijeka« (Osijek u historijskim danima godine 1848; Hrvatski list, Osijek, 25. XII. 1933). Uza sve to je upravo Šišić konstatirao, da se o Georgijeviću »tako malo zna«, i izrazio nadu, da će se kod njegovih baštinika možda naći njegova korespondencija, čime bi našoj nauci bila učinjena »velika usluga«.

Ovim je izdanjem doduše Šišićeva nada mogla biti samo donekle ispunjena, ali je ono ipak učinilo lik Mojsija Georgijevića životnijim i neposrednijim.

Prije svega doznajemo tek sada za neuspjeli pokušaj Georgijevićev, da — po uzoru Gajevih novina i »Danice« — pokrene 1845 »Južnoslavenske novine« s književnim prilogom. Pritom je, osim Vuka, računao također na suradnju većeg broja Iliraca, od kojih je neke i osobno poznao. Čini se, da je tada već poznao i Gaja, s kojim je iduće godine 1846 putovao zajedno iz Beograda kući.

Iz njegovih se pisama vidi, da o Gaju nije imao dobro mišljenje, kao ni Vuk. Opisujući njegov boravak u Srbiji 1846, o kome je Gaj podnio Metternichu vrlo zanimljiv izvještaj (Ivićevu izdanju u Građi III treba pretpostaviti Čorovićevu u Spomeniku SKA 62, 1925), Georgijeviću pada u oči, što se Gaj tada »nije sastao ni sa jednim profesorom, ni sa Simom« (366; prema izdavačevu mišljenju valjda Milutinović); a kada u drugom pismu iz mjeseca lipnja 1846 reproducira Gajevo pričanje o njegovu razgovoru s Metternichom, pun je ironije, koja postizava vrhunac u riječima: »Blago ludima ljudma!« Isti utisak pobuđuje i Georgijevićev podatak o tome, da se Gaj tada vratio iz Praga, »gdje je tražio i našao litografa, koji će za njegovu važnu Istoriju velike Ilirije ilustracije praviti« (367). Svoj je nepovoljan sud o Gaju Georgijević utvrdio osobnim dodirima s Vrazom, o kome je imao »dobro mnjenje«. »Tako ja i vi — piše on Vuku — i o njemu (t. j. Vrazu; J. Š.) i o Gaju onako mislimo kako treba.« (369). Uza sve to nisam stekao utisak, koji je izdavač u svom uvodu izrazio riječima, da se »iz onog što se čita između redova« u toj prepisci i nekih aluzija u njoj vidi, da su Vuk i Georgijević čak »naslućivali špijunsku ulogu Gajevu« (366, bilj. 22).

Ne bih se također mogao složiti s mišljenjem izdavača, da Georgijević »ima potsmješljiv stav« prema Ilircima, iako je bio »u dobrim vezama s glavnim ilirskim ljudima« (362/3). Možda bi u prilog takvom mišljenju donekle izraz »quasi-ilirska čitaonica« u prvom pismu iz 1844 (364), ali se pozitivan odnos Georgijevića prema najistaknutijim Ilircima najbolje vidi iz njegove namjere, da ih pozove na suradnju u svojim zasnovanim novinama. Ta činjenica, dakako, ne dokazuje još prista-

janje Georgijevića uz ideje ilirskog pokreta, naročito ne uz ilirsko ime. Izdavač opravdano konstatira, govoreći o njegovim političkim pogledima: »Vidimo najpre da nije bio pristalica Ilirskog pokreta...« (362). On to kao izraziti pristaša Vukov nije tada ni mogao biti, iako se možda u početku i zanio ilirskom idejom, koji zaključak nameće jedan citat u Šurminovu »Hrvatskom preporodu«, na što izdavač skreće pažnju (361, bilj. 13).

Međutim, iako je po svom nacionalnom osjećaju bio Srbin, Georgijević nije ni pošto bio tjesnogrudni nacionalist, a pogotovu nije svoje narodnost poistovjećivao s vjerom. Kao čovjek naprednih i demokratskih pogleda — iako je i on bio plemić, pa je na svoja pisma, štoviše, udarao pečat s plemićkim grbom (361/2) — bio je protivnik »hierarhomanije« i kaludera, koji su »baš naumili da nas jaše, kao što Rimsko sveštenstvo svoje stado jaše i striže« (368; 15 IV. 1847). U jednom pismu banu Jelačiću (22. VIII. 1848) napisao je i ove riječi: »Ja mislim da Vaša Preuzvišenost dovoljno poznaje moje mnjenje o religioznim odnošenjima i da ja nikake razlike po religiji ne znam.«*

Georgijević je to doista dokazao u narodnom pokretu g. 1848, u kome je — po riječima Prohaske — stajao u Osijeku »na čelu donjogradskim Ilircima«, odnosno ispravnije narodnjacima, pa je i u hrvatski sabor ušao kao zastupnik »od donog Varoša« osječkoga. Usto je, kako izdavač napominje (360), aktivno sudjelovao i u pokretu vojvođanskih Srba, pa je na Majskoj skupštini u Srijemskim Karlovcima (tada službeno: Karlovac Dolni) bio izabran za člana Glavnoga narodnog odbora, a zatim i člana stalnoga pripremnog odbora.

U hrvatskom saboru je Georgijević ušao u odbor »za izrađenje osnovah budućega postojanja i odnošenja sprocu Ugarske i Austrije« — imenovao ga je ban Jelačić na temelju saborskog ovlaštenja — koji je osim toga trebao da izradi i »osnovu budućee vlade trojedne kraljevine« Zajedno pak s Vukotinovićem, Kukuljevićem i Josipom Žuvićem, istaknutim sumišljenicima iz redova saborske »ljevice«, izabran je za »poklisara na obližnji sabor austrijske monarhije, da tamo želje i interes ovih kraljevinah u smislu glavnih po saboru izrečenih načelah zastupaju« (čl. XI. saborskih zaključaka od 1848). Premda je sabor tim izborom — kako izjavljuje u istom članku — htio djelom pokazati, »da se trojedne kraljevine ukupnoj državi ozbiljno prislanjaju, i da se ispunjenje željah naroda trojedne kraljevine u obziru užjega saveza sa cjelokupnom austrijskom monarhijom laglje postići može«, bečki se parlamenat, ostajući na legalnom, uže austrijskom stanovištu, nije tom poticaju odazvao.

U saborskim je raspravama Georgijević češće nastupao, što je već zabilježio i R. Horvat u svojoj kronici o »Hrvatskom pokretu« (1898 i 1899). Kao i drugi radikalni demokrati, odlučno se zalagao za to, da se donesu neki konkretni zaključci u korist seljaka, jer — kako sam kaže — »jel ni bolje (kad narod silu u ruci ima) svojevóljno odstupit, nego se dati k tomu natjerati«. Ali se ni on nije protivio odšteti, koju je plemstvo trebalo da primi za ukidanje rabote; »naknadu — izjavio je — primam, a opredjeljenje sabor će izradit« (usp. cjelovit tekst njegova govora, prema izvještaju u Gajevim novinama, u mojoj Historijskoj čitanci I, 1952, str. 128/9; tekst toga govora u knjizi V. Bogdanova, Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848/49, Zagreb, 1949, str. 232 i 233, nije potpun, pa je u njemu izostavljena i

* Pismo Georgijevića banu Jelačiću od 22. VIII. 1848 citiram prema originalu u Arhivu JAZU, Ostavština bana Jelačića I, EV, 32, jer ga Šišić u spomenutom prilogu ne donosi sasvim vjerno originalu.

važna rečenica o odšteti). Pristao je najzad i na Vukotinovićev prijedlog, da »odustanemo od viećanja, te da svu moć ili punovlast narodnu predamo banu«, ali je prava smisao toga prijedloga podcrtao njegovim ograničenjem na stvar »samostalnosti«, t. j. oružanu borbu s Mađarima. Nije, međutim, uspio, da sabor uvjeri, kako samo on, a ne ban, treba da imenuje vladu »za nutarnje . . . upravljanje naše«.

Pošto su saborske rasprave bile odgođene, Georgijević je s poslanstvom sabora otišao u Beč, i zatim se u mjesecu kolovozu vratio kući, gdje je upravo počeo izlaziti »Slavenski Jug«, kojega je redakciji pripadao kao »uredni pomoćnik«. Nije se međutim zadržao u Zagrebu, nego je preko Požege otputovao potkraj istog mjeseca u Osijek, da ondje sudjeluje u sve žešćoj borbi protiv mađarskog utjecaja. Prigodom restauracije virovitičke županije 5. IX. 1848, na kojoj je mađaronsko činovništvo bilo zamijenjeno narodnjačkim, izabran je velikim bilježnikom, koju je čast zadržao do 1850.

O tadašnjim događajima izvijestio je bana Jelačića, kojega se »vjernim privrženikom« smatrao, pismima od 22. VIII., 25. VIII. i 8. IX., koja je Šišić objelodanio u sprijeda navedenom prilogu.

Ti su izvještaji važna svjedočanstva suvremenih zbivanja u Slavoniji i Georgijevićeva udjela u njima. Među ostalim, on upozorava bana: »Svuda su za Vašu, i narodnu stvar samo Srbi istočnog zakona zauzeti. Najbolji katolici su oni koji nisu protiv Vas, a mnogi su javni protivnici. Tako je u Sremu, tako oko nas.« Ali ni osječki Srbi nisu više sasvim pouzdani, jer se ne osjećaju dovoljno zaštićeni od napadaja mađarske vojske. »Ovde je narod izgubio veru u našu stvar jer je toliko puta bilo se govorilo da će granica doći, pa nije došla; ako se sad opet odloži nadalje onda će sav narod klonuti.« Osim toga je na držanje ondješnjega gradjanstva — Georgijević ne govori o puku uopće, kako piše Bogdanov, o. c. 270. nego izričito o »ovdašnjem građanstvu«, što je za izvođenje daljnjih zaključaka odlučno — znatno utjecala i mađarska propaganda o bancvu natražnjaštvu. »Kolko sam uvjeren da je ova sva intriga od strane Magjarah samo zato pletena da Vašoj Preuzvišenosti doma posla prave, toliko sam uvjeren da su se mlogi toj strani priključili što su jim oni majstorski umjeli mozak zavrnuti i dokazati, da je naša stvar samo jedina reakcija i da se ide na stari absolutizam. Ja sam badava mloge po dubokom mom uvjerenju uvjervao da ste Vaša Preuzvišenost privrženik liberalnih principah i najveći neprijatelj absolutizma. Stvar je ta vrlo okorela u njenom mozgu i naša čela stranka mora pri svakom i najmanjem poslu da pazi da se toj sumnji povod ne dade.« (Iz pisma od 22. VIII.; posljednji odlomak donosi i Bogdanov na spomenutom mjestu u modernoj transkripciji.)

Iz cijeloga toga razdoblja Georgijevićeve političke djelatnosti nije se, nažalost, sačuvalo ni jedno njegovo pismo Vuku, a vjerojatno te prepiske nije tada uopće ni bilo. Tek 11. VIII. 1849 javlja se on opet Vuku iz Osijeka, i njegova pisma, koja od toga vremena slijede, odražavaju u sebi, na svoj osobit način, slom narodnog pokreta, a s njime i Georgijevića samoga.

Georgijević postaje naime već 1850 izraziti »Beamter, koji nema više slobodne volje« i osjeća se sputan »željeznim sponama beamterstva« (14. IV. 1850). Kao i Ivan Mažuranić, radije bi želio da prijeđe u Državno odvjetništvo, jer misli, da mu to »nekako i naravi odgovara«, a nada se, da će tako i »narodu svom najbolje moći koristiti« (17. VIII. 1850). U tome nije uspio, nego je početkom mjeseca travnja 1851 morao preuzeti dužnost privremenog podžupana u Požegi. Odatle je 1853, poslije je-

dnogodišnjeg boravka u Grazu, kamo je bio upućen na vlastitu molbu da bi se upoznao s ondješnjom upravom, a gdje se i opet nevoljko osjećao kao »čovjek odcepljen i udaljen od naroda i crkve svoje, osuđen jedino na tavne biroške zidove i ljude koji iza akta i papira ne vide daljeg sveta« (22. VIII. 1853), premješten najzad kao sekretar u državno namjesništvo (Staatshaltere) u Beču.

Njegova pisma iz tih godina ne odaju ni po čemu nekadašnjega političkog borca. Premda su ga brige oko uvođenja novoga upravnog sistema potpuno zaokupile (»mi smo sinji robovi i ne imamo vremena ni na sebe ni na svoju decu misliti«; 17. XI. 1852), ipak se u Požegi, gdje je proveo više od dvije godine, osjećao »kao osečeno drvo ni s kim rečice progovoriti i o našim stvarima prozboriti, nigde ni s kim jadicovati« (8. III. 1852 i ponovo, gotovo istim riječima, 15. V. 1853). Čeznuo je za komadićem zemlje, kao što ga Vuk ima u Tršiću, i nije se nadao »postojanom stanju stvari«, ali je plivao sa strujom. »Teško je usred lude gomile — pisao je još 11. IX. 1850 — koja ima taj dar da kraj sve svoje ludosti zna od zla dobro graditi, biti filozofom. Žena, deca, a još više stariji, rod i prijatelji — sve se to zaklelo da nas ne pustē s puta, kojim sva svetina ide. Šta znam, i ja ću za ruljom. Ako uzmognem što za narod i naš jezik raditi, neću propustiti ma gde bio i ma na koji način.« Potkraj 1852 prvi put se požalio na svoje zdravlje, koje mu je očigledno propadalo. »Kod mene je sve zdravo — pisao je 17. XI. 1852 — samo sam ja tužan i nevoljan, nikad ništ od mene, prsa mi nevaljaju ni džigerice pak sve gore svaki dan sa zdravljem.« A neposredno pred odlazak iz Graza u Beč prikovala ga je bolest uz krevet, pa je 6. IV. 1854 pisao: »Nije hasne, baš ništa ne valjam.« S tako uzdrmanim zdravljem preselio se krajem mjeseca lipnja l. g. u Beč, poslije čega »gubi se svaki trag o njemu i njegovoj deci« (362).

Njegov interes za književna i politička pitanja — koliko se može prosuditi po tim pismima — nije ipak sasvim zamro. Prevodio je Horacija i u vezi s istočnom krizom g. 1853 ponadao se, da će možda »i našem bednom narodu jedared vedra zora svanuti«, pa da se suradnjom Rusije i Austrije »jedared izbavi Rišćanluk od nesretnog Turskog ropstva«.

Ali kao da je radikalni demokrat iz g. 1848, koji je i dalje pečatio svoja pisma plemićkim grbom, u ponekom pogledu napustio prijašnje idejne pozicije. Ako je ljeti 1853 trpio zbog toga, što je odvojen ne samo od svog naroda nego i »crkve svoje«, slobodenje srpskog naroda ispod vlasti Turaka vezao je za ličnost kneza Mihajla Obrenovića, kome je 24. V. 1853 preko Vuka slao svoj pozdrav i poruku, »da se njegovim iskrenim prijateljima i poštovateljima ne može na ino nego sa budućnosti naroda našeg u Turskoj i Njega u Savez staviti.«

Prof. Krešimir Georgijević je ovim izdanjem svakako pridonio vrijedan prilog boljem osvjetljenju naših prilika oko 1848, a možda se još uvijek ne moramo, zajedno sa Šišićem, odreći nade, da ni druga korespondencija »još nije propala u rukama eventualno nezahvalna i neinteligentna potomstva«.

Jaroslav Šidak

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VIII.

1955

BROJ 1—4

N A K L A D A »Š K O L S K A K N J I G A« / Z A G R E B

Redakcioni odbor

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB